

Študijska potovanja Branislave Sušnik k ljudstvu Čiripa-Gvarani (Ava-Gvarani) in Ače-Gvajaki (Ače) v Vzhodni regiji Paragvaja (1958–1960)

ADELINA PUSINERI IN RAQUEL ZALAZAR

BRANISLAVA SUŠNIK V PARAGVAJU

Dr. Branislava Sušnik je v Paragvaj prišla leta 1951 na povabilo doktorja Andréa Barbera, ustanovitelja Etnografskega muzeja, da bi ta muzej vodila. Prva leta je posvetila preurejanju muzejske zbirke ter izvedla nekaj raziskovalnih odprav k ljudstvu Maka, Čulupi, Nivakle in Enlet-Lengva v paragvajskem delu regije Chaco. Leta 1956 je šla na svojo prvo veliko študijsko odpravo k Čamakokom v Alto Paraguay. Nato so sledile druge odprave, ki jih obravnavava v tem članku.¹

1 Članek je bil objavljen v reviji *Revista Suplemento Antropológico. Homenaje a Branislava Susnik* (2020). Predstavljen je bil tudi v Ljubljani na kongresu *Dr. Branislava Sušnik in sodobniki – ambasadorji slovenske znanosti v Južni Ameriki*, Ljubljana, Cankarjev dom, 22. aprila 2021.

Glede na uspeh prve študijske odprave v Alto Paraguay (eden od paragvajskih departmajev v Zahodni regiji, na meji z Bolivijo in Brazilijo) med ljudstvo Čamakoko v letih 1956–1957 je Branislava Sušnik decembra 1957 naredila načrt za drugo študijsko odpravo, tokrat v Alto Paraná (departma v Zahodni regiji ob reki Paraná, ki je naravna meja z Argentino in Brazilijo) med Čiripa-Gvaranijce (Ava-Gvaranijce). Za podporo je prosila Paragvajsko znanstveno društvo, Etnografski muzej dr. Andrés Barbero in fundacijo La Piedad, ki je nadaljevala delo družine Barbero.

V svojem pismu piše: »Namen te odprave je začeti znanstveni študij gvaranijske kulture, kar bo brez dvoma prispevalo h kasnejšim natančnejšim raziskavam.«²

Ko je dobila odobritev fundacije La Piedad, so se začele priprave za to odpravo. Paragvajsko znanstveno društvo je poslalo pisma javnim ustanovam s prošnjo za podporo. Pismo so naslovili ministru za obrambo Marcialu Samaniegu, ministru za šolstvo Raúlú Peñi in ministru za notranje zadeve Edgarju L. Ynsfránu. Ministra za obrambo so prosili za prevoz za člane odprave, pismu so dodali zemljevid. Ostala dva so prosili za prepustnice. »Ker bo odprava potovala po zelo oddaljenih področjih z malo sredstvi, prosimo vašo ekscelenco, naj blagovoli izdati prepustnico za dr. Sušnik, da ji bodo lokalne oblasti omogočile izpolnitev zastavljene naloge.«³ Pismu je bil priložen zemljevid študijske odprave.

Minister za notranje zadeve ji je izstavil potrdilo, ki ji je jamčilo svobodno gibanje po krajih, ki jih je želela obiskati s svojo znanstveno odpravo: »v oddaljenih krajih paragvajskega severovzhoda, v departmajih Alto Paraná in Amambay, kjer so še skupine preživelih avtohtonih pripadnikov gvaranijskega ljudstva, tisti bolj napredni (Čiripa, Mbaja itd.) in tisti bolj zaostali, kot so pripadniki ljudstva Gvajaki.«⁴

V Načrtu študijske odprave v Alto Paraná, območje Gvarani-Paraná (*Plan de la Misión de Estudio al Alto Paraná (Área Guaraní-Paranense)*), z dne 9. decembra 1957 je vsaka točka natančno določena, od predlagateljev, ciljev, poteka poti, udeležencev, datuma in trajanja do, kar je zelo pomembno, zastavljenih ciljev odprave, ki so naštetih v nadaljevanju: 1. izročiti vse zbirke Etnografskemu in arheološkemu

-
- 2 Pismo predsedniku Paragvajskega znanstvenega društva. Asunción, 9. december 1957 (gl. Sušnik 1957).
 - 3 Pismi Guillerma Tella Bertonija, predsednika Paragvajskega znanstvenega društva, ministru za šolstvo Raúlú Peñi, št. 122/58, in ministru za notranje zadeve Edgarju L. Ynsfránu, št. 121/58. Asunción, 21. februar 1958. Arhiv MEAB.
 - 4 Prav tam.

muzeju, ki tako postanejo del njegove zapuščine; 2. objaviti rezultate odprave v biltenih Paragvajskega znanstvenega društva in Muzeja dr. Andrés Barbero (Sušnik 1957).

V ciljih omenjene odprave je kot glavno točko navedla nastanek zbirke Etnografskega muzeja, vključno z etnografsko zbirko, zbirke keramike z območja Alto Paraná, zbirke posnetkov mitov in legend, fotografske in filmske zbirke ter drugih. Zvočni posnetki starih tradicij, ki jih je naredila s pomočjo žepnega snemalnika MINIFON s kovinskimi trakovi, so shranjeni v Etnografskem muzeju.⁵ Drugi cilji so bili etnografske raziskave, ki naj zabeležijo aktualno stanje preživelih skupnosti Gvaranijcev na severu reke Mondai, Čiripa, Panj, Njandeva in gvaraniziranih skupin ljudstva Gvajana (blizu Pírapitá), arheološke raziskave, socialna antropologija in indigenizem. Zadnja cilja sta jo še posebej zanimala, saj je nameravala raziskati »gvaranijskega in paragvajskega človeka travnatih površin« ter izvesti »Študijo o akulturaciji Gvaranijcev s stališča problemov, ki se tičejo indigenizma« (Sušnik 1957).

Med udeleženci sta bila na prvem mestu dr. Branislava Sušnik in »g. León Cadogan, ki se je nameraval udeležiti odprave in sodelovati pri raziskavah med Čiripajci (v 2. coni), kolikor bi mu krhko zdravje dopuščalo« (Sušnik 1957). V tej odpravi so bili tudi šef žandarmerije Aquilino Servián in gvaranijski informatorji, kapetan Juan Pablo Vera, znani voditelj Čiripajcev v tistem času, šaman Zenón in staroselec Seberiano Benítez. Prva etapa druge študijske odprave se je začela sredi marca 1958 in je trajala do sredine maja. Potovala je po točkah, ki jih je imenovala 3 centri, in sicer Curuguaty, Laurel in Itakyry. Na območju od Pasa Cadene do Curuguatyja je obiskala Zanja Morotí (Paso Cadena), Laguna Pytá (Pto. Roberti), Arroyo Palomares, Bella Vista, Curuguaty, Naumy, Paĩũ, Tacuarí in Campo Aguaé.⁶ Odprava je bila prekinjena sredi maja. V naslednjih mesecih so se začele priprave na drugo etapo.

V mesto Curuguaty je Branislava Sušnik prišla z letalom. Njen prihod je naredil velik vtis med pripadniki skupnosti Čiripa, ki se je spominjajo v svojih zgodbah: »Prišla je ena gospa, sama, z lepo opremo in pri sebi je imela pištolo. Nisem razumel, strah me je je bilo ... Gospa je prišla sama. Njeno ime je bilo gospodična *Esúnika* (Sušnik) ali

5 Posnetke na kovinskih trakovih so najprej prenesli na kasete in nato, leta 2011, na CD. Delo sta opravila antropologa Warren Thompson, University of New Mexico, in Jan David Hauck, University of California, Los Angeles, v okviru projekta Dokumentacija Ačejcev, ki ga je vodil prof. Jost Gippert, Institut Max Planck, Nijmegen, Nizozemska. Tulce kovinskih trakov in posnetke na CD-jih hrani arhiv MEAB.

6 'Splošno poročilo 2. študijske odprave (območje Čiripa-Gvarani)'. Mapa Študijske odprave Etnografskega muzeja dr. Andrés Barbero. Arhiv MEAB.

nekaj podobnega.«⁷ V drugem odlomku se je spominjajo: »Dr. Esúnika je prišla v Laguna Pytá. Hotela je, da ji damo ime iz teh gozdov.«⁸ In še: »Leta 1954 je iz Asuncióna prišla z letalom doktorica Esúnika.«⁹

Med bivanjem v teh krajih je bila v skupnosti Čiripa (Ava-Gvarani) in Apitere (Mbaja). Zapiski v njenih terenskih zvezkih so zelo natančni in zanimivi ter pokrivajo vse mogoče teme, ki si jih je zadala raziskati v svojem študijskem načrtu. Tako je med drugim opazovala notranje politične boje staroselcev ter boje med staroselci in Paragvajci, družbene odnose, mite, naravo, zemljo, proizvodnjo, ozemeljsko razdelitev, prehrano, lov, gojenje rastlin, barve in šamanizem. Njeno delo se ni zaključilo z odpravo, saj je veliko njenih zapiskov nastalo potem, ko je poslušala posnetke staroselskih informatorjev.

Med potovanjem je s prijatelji in predsednikom Paragvajskega znanstvenega društva, Guillermom Tellom Bertonijem, komunicirala s pismi. Bertonija je skrbelo, kako se počuti ter ali ji primanjkuje hrane in zdravil. V enem od pisem piše, da je z ministrom za zdravje govoril o zdravlilih, ki naj bi jih poslali za staroselce. V pismih ji je pisal o uradnih poteh na ministrstvu za javno zdravje glede pošiljanja zdravil:

Minister je pokazal veliko zanimanje za raziskave, ki jih opravljate, vendar noče kar tako poslati zdravil, ampak želi govoriti z vami. In če vi želite priti sem, vam bo poslal letalo, ki vas bo pripeljalo in spet odpeljalo nazaj.¹⁰

Branislava Sušnik je zapisala, da so vsi njeni informatorji in pomočniki v odpravi dobili plačilo v gotovini ali v naravi, kot je navedeno v poročilu:

Potrdilo:

- a) Splošno pravilo je, da vsak staroselski informator dobi plačilo 100 gvaranijev za vsakega pol dneva, ko je na razpolago meni, in občasno tudi kos domačega blaga zanj ali za družino.
- b) Snemanje legend je bilo plačano posebej.

7 »Ouva'ekue peteí kuñakarai ha'eño, ojekípo porá ha oguereko ejehe peteí pitóla. Che nantendéi, akhyhye voi ichugui... Kuñakarai ha'eño ouva'ekue. Herava'ekue kuñatái Esúnika mba'enimbo.« Intervju s Seberianom Benítezom Fleitasom, november 1993 (Decoud Larrosa 2000: 17).

8 »Dra Esúnika oguahé ramo guare Lagúna Pytáme. Ha oipota oñemoí chupe héra ka'aguyrá.« Intervju z Estefano Martínez de Benítez, avgust 1999 (Decoud Larrosa 2000: 33).

9 »1954pe ouva'ekue doytóra Esúnika, Paraguaygui ouva'ekue avióme.« Intervju z Gabinom Vero, brez datuma (Decoud Larrosa 2000: 37). Verjetno je priletela z vojaškim letalom.

10 Pismo Guillerma Tella Bertonija, predsednika Paragvajskega znanstvenega društva, doktorici Sušnik, št. 118/58. Asunción, 11. april 1958. Mapa Študijske odprave Etnografskega muzeja dr. Andrés Barbero. Arhiv MEAB.

- c) Vsi predmeti, še posebej šamanske narave, namenjeni Etnografskemu muzeju, so bili plačani v blagu ali gotovini.
- d) Staroselski vodnik, kapetan Ceferino Vargas, ki me je spremljal v Curuguaty, je dobil 2.500 gvaranijev, tkanine za oblačila za družino in občasno živež.
- e) Po vsem obiskanem območju so vsi vedeli, paragvajsko prebivalstvo pa je priznalo, da je bilo »prvič, da se niso okoristili s staroselci.«.¹¹

Druga etapa te študijske odprave je trajala od 30. avgusta do septembra 1958. Branislava Sušnik je predsedniku fundacije La Piedad pisala, »da Etnografski muzej načrtuje nadaljevanje študijske odprave, ki je bila prekinjena pred enim mesecem. Nadaljevali bomo začetno načrtovano pot z edino razliko, da bomo najprej sledili območju brega reke Paraná (od Capt. Meza do Pto. Eirene) s ciljem arheološkega raziskovanja.«¹² O tej drugi etapi ni veliko podatkov.

V arhivu Etnografskega muzeja je shranjeno poročilo o prvi etapi, kjer je natančno popisano vse, kar je Branislava Sušnik zbrala in kar je zapisano v njenih terenskih zvezkih. Iz poročila razberemo:

Etnografska zbirka: Pridobila je 427 predmetov, med katerimi je 123 predmetov šamanske narave, ki so bili še posebej pomembni, ker je pri vsakem šamanskem predmetu dobila tudi ustrezno legendo; »ivirape« [yvyrape], ki so ga naredili Čiripajci v obliki miniaturre, ker ga ni bilo mogoče prevažati v naravni velikosti. Od zbranih predmetov je treba izpostaviti 14 predmetov, ki pripadajo Gvajakijcem. Izstopa vzorec tkanin.¹³

Poleg tega je prinesla 218 posnetkov najpomembnejših legend in mitov, 600 fotografij in risb mitičnih živali in sakralnih predmetov, ki so jih izdelali pripadniki ljudstva Čiripa, ter, kot pravi sama, natančne, intenzivne in popolne študije različnih vidikov življenja Čiripajcev.

Znanih je le nekaj publikacij s podatki te odprave, npr. *Poročilo o dejavnostih Etnografskega muzeja 1956–1958* (Sušnik 1959: 1–11), kjer so navedeni predmeti, ki jih je pridobila v drugi etapi odprave: 38 predmetov materialne kulture, 62 predmetov šamanske in obredne kulture, 18 predmetov družbene kulture in 20 različnih predmetov. Druga publikacija je Katalog pridobljenih predmetov pri Gvajakijcih in Čiripajcih (Sušnik 1962).

Podatke s terenskega dela med Čiripajci je uporabila tudi v svojih delih *Paragvajska etnografija* (Sušnik 1962a), v *Vodiču po*

-
- 11 Splošno poročilo. 2. študijska odprava (področje Čiripa Gvarani). Mapa: Študijske odprave Etnografskega muzeja dr. Andrés Barbero. Arhiv MEAB.
 - 12 Pismo dr. B. Sušnik predsedniku fundacije La Piedad, dr. Juanu Bogginu. Asunción, 8. julij 1958. Arhiv MEAB.
 - 13 Splošno poročilo 2. študijske odprave (področje Čiripa Gvarani). Mapa: Študijske odprave Etnografskega muzeja dr. Andrés Barbero. Arhiv MEAB.

Etnografskem muzeju Andrés Barbero (Sušnik 1968/1969) in knjigah iz zbirke *Staroselska ljudstva Paragvaja* (1982, 1983, 1984–1985).

Prav gotovo je Branislava Sušnik zapustila spise o teh raziskavah, kajti v osebni dokumentaciji in intervjuju leta 1958, ki ga je dala rojaku Tinetu Debeljaku, je trdila, da je pripravila »knjigo« (original) o Čiripa-Gvaranijcih iz Paragvaja. Knjiga bi morala biti objavljena v Argentini, saj ji v pismu prijateljica zaželi, »da bi požela občudovanje ob objavi tvoje knjige o Gvaranijcih skupaj s tvojimi slovenskimi prijatelji«. ¹⁴ Novembra 1959 je predavala v Slovenski kulturni akciji v Buenos Airesu. Domnevamo, da je takrat odnesla s seboj original, da bi ga ta ustanova objavila. Drug podatek o tem delu je bil najden na seznamu publikacij, ki ga je sama uredila in kjer najdemo članek o Čiripajcih v slovenščini, »Družbena organizacija med Chiripá Guaranijci«, ki naj bi bil leta 1960 objavljen v reviji *Vrednote* letnik 15, vendar te številke nikoli niso našli. Še leta 1960 je v pismu Debeljaku omenila »da naj bi imela knjiga o Gvaranijcih bolj osebni pečat, kar je razumljivo. Si pa drznem dodati, da bi bilo zelo težko pisati s hladno znanstveno jasnostjo.« ¹⁵

ŠTUDIJSKA ODPRAVA MED AČE-GVAJAKIJCE (1960)

Leta 1960 se je Branislava Sušnik odpravila na novo študijsko odpravo, tokrat med skupine Gvajakijcev (Ače). Že leta 1958 je bilo na podlagi njenih načrtov in poročil znano, da namerava obiskati skupine Gvajakijcev, ki so se gibali na območju Čiripajcev.

Tega leta je odšla na tri študijska potovanja, prvega v Tavaí med februarjem in marcem, drugega aprila v Villarrico in tretjega v Arroyo Morotí ¹⁶ med oktobrom in novembrom. Arhiv Etnografskega muzeja ne hrani posameznih poročil za ta potovanja, obstaja pa zapis fundacije La Piedad za leto 1959, kjer je navedeno, da je »pripravila drugo odpravo med Gvajakijce ali More, ki pa jo je predstavljala zaradi zunanjih okoliščin« ¹⁷ – v zvezi z veliko študentsko stavko leta 1959, ki jo je Stroessnerjev režim zatrl.

14 Pismo Elvire Montero doktorici Sušnik. Mapa osebne arhiva dr. Sušnik, 4. november 1959. Asunción: Arhiv MEAB.

15 Pismo B. Sušnik Tinetu Debeljaku, 24. april 1960. Asunción: Arhiv MEAB.

16 Povzeto poročilo o dejavnostih Etnografskega muzeja dr. Andrés Barbero v letu 1960, 18. februar 1960. Mapa: Načrti dela in letna poročila Etnografskega muzeja dr. Andrés Barbero 1956–1980. Arhiv MEAB.

17 Poročilo predsedniku fundacije La Piedad, prof. dr. Juanu Bogginu, februar 1960. Arhiv MEAB.

Med prvim potovanjem jo je do Avaíja spremljal mladi Vicente González, asistent v Etnografskem muzeju, ki ji je pomagal pri prevozu prtljage. Od tam je odšla do Tavaíja, kjer je delala s tremi informatorji, »moškimi, starimi med 16 in 20 let, že 3 leta ujetniki, kar pomeni, da adolescenco preživljajo v gozdu. Eden od njih govori samo svoj jezik.« Sredi marca je prišla v Enramadito, kjer je delala »s 4 moškimi, starimi približno 18 let, in z 1 moškim, starim 25 let s 4 leti ujetništva; vsi zelo odmaknjeni od okolja ... Vsi navedeni Gvajakijci pripadajo skupnosti Čiripa, sorodni Gvajakijcem iz Avaíja, vendar različni od skupnosti, ki se giblje po Yvyturusúju.«¹⁸

V tem poročilu je natančno navedla način dela:

- a) 3 Gvajakijci, vsak po 4 ure.
- b) Za ta namen je vodji Gvajakijcev plačala 100 gvaranijev za vsake 4 ure, staroselcu pa 50 gvaranijev, poleg daril v obliki oblek. Za vse vsote denarja, plačanega s tem namenom, obstajajo potrdila o plačilu.
- c) Večkrat si je morala pomagati s tolmačem, delno gvaraniziranim Gvajakijcem, iz iste skupine informatorjev.

Kot rezultat tega potovanja je nastal »etnolingvistični slovarček z izrazi, ki se nanašajo na življenje Gvajakijcev«.¹⁹ Vključuje izraze za živali, drevesa, nabiranje medu, ogenj in vodo, naravne pojave, prehranjevanje, bolezni, spolno življenje, življenjski cikel, sorodstvo in druge. Ohranjenih je tudi 69 fotografij, posnetki pesmi, loki in puščice ter en *tembetá* (labialni disk), izdelan iz opičje kosti.

Ob tej priložnosti ni mogla intervjuvati nobene Gvajakijke, zato se je morala v Villarrico vrniti nekaj tednov kasneje, kajti León Cadogan ji je obljubil, da bo 10. aprila v to mesto pripeljal 5 žensk. Branislava Sušnik je menila, da je »ta intervju nujno potreben, da bi lahko dopolnila osnutek kratkega slovarja z izrazi za dejavnosti, ki jih opravljajo ženske ljudstva Gvajaki«.²⁰

Med drugim potovanjem je izvedla etnolingvistično raziskavo »v Villarrici, kjer sta bila dva gvajakijska informatorja, ki ju je g. León Cadogan pripeljal iz Enramadite na podlagi ukaza občinske vlade Villarrice«.²¹ Ni pa pripeljal nobene ženske z opravičilom, da »tiste ženske ne bi služile mojim znanstvenim namenom«.

18 Poročilo o kratki preliminarni študiji o Gvajakijcih. 24. 2. 1960–22. 3. 1960. Mapa: Študijske odprave Etnografskega muzeja dr. Andrés Barbero. Arhiv MEAB.

19 Prav tam.

20 Prav tam.

21 Pismo/poročilo B. Sušnik o drugi etapi predsedniku fundacije La Piedad, prof. dr. Juanu Bogginu, 25. april 1960. Mapa: Študijske odprave Etnografskega muzeja dr. Andrés Barbero. Arhiv MEAB.

Branislava Sušnik je z omenjenima informatorjema delala dva tedna. Kljub težavam ji je uspelo pridobiti veliko gradiva, vendar z eno nevšečnostjo:

... vse temelji na nekaj posameznikih. Po mojem skromnem mnenju lahko ima v takšnih okoliščinah razmeroma trdno vrednost le etnolingvistični vidik. Ostali, povsem etnografski ali mitološki podatki so le 'spomini' ali »posebni primeri« informatorjev, kajti vse do danes ni nihče sobival z Gvajakijci v njihovem gozdnem habitatu. Gvajakijci, ki so se preselili iz gozdov in se naselili v hiši g. Perrere (Pereire), so spretno prikrivali svoj gozdni izvor.²²

V poročilu so natančno navedene delovne ure in financiranje:

Stroške teh dveh tednov je v celoti kril Etnografski muzej. Moje delo je trajalo od 7. ure zjutraj do 8. ure zvečer. Vodjem Gvajakijcev in samim staroselcem je bilo izplačano 5000 (pet tisoč) gvaranijev, vključno s 1000 (tisoč) gvaraniji za hrano. Potrdilo o plačilu je podpisal g. Cadogan kot zastopnik »gospodarjev in staroselcev«. Stroški za magnetni trak, darila za staroselce, moje bivanje (brez hrane), potovanja itd. so znašali 6000 (šest tisoč) gvaranijev, tako da je od skupnega zneska 15.000 gvaranijev, ki sem ga prejela, ostalo 4000 (štiri tisoč) gvaranijev, ki jih tu prilagam.²³

Za tretje potovanje imamo le datum vrnitve, 12. november, in datum v enem od njenih zvezkov, 21. oktober. Podatkov o datumu odhoda nismo našli in tako ne vemo, koliko časa je bila na poti. Ob tej priložnosti je v taboru Arroyo Morotí (San Juan Nepomuceno) preučila skupine Ače-Gvajaki, ki so se leto prej preselili iz gozdov. Tudi tokrat sta jo spremljala León Cadogan in Manuel de Jesús Pereira.²⁴

V poročilu o tem potovanju, ki je bilo poslano predsedniku fundacije La Piedad, je Branislava Sušnik navedla, da je zbrala predmete materialne kulture ljudstva Ače-Katu ter pridobila obsežne fotografske dokumente vsakodnevnega življenja in nekaj posnetkov različnih pesmi. Poleg tega je zbrala »etnografske podatke in precej obširno besedišče s slovničnimi elementi in funkcijami v treh različnih načinih govora ter opravila študijo primitivne mentalitete prek jezika in predvsem z vsakodnevnimi klepeti v šotoru«.²⁵

22 Prav tam.

23 Prav tam.

24 Manuel de Jesús Pereira je bil kmet iz območja San Juana Nepomucena, znan po tem, da je dajal zatočišče Ačejcem, ki so bežali pred preganjanjem in pokoli. Ministrstvo za obrambo ga je imenovalo za podčastnika in naselje Ačejcev poimenovalo *Campamento Beato Roque González de Santacruz*. V resnici je bil nekdanji lastnik sužnjev, ki je Ačejce, ki so prihajali, uporabil za stik z drugimi, ki so bili še v gozdu (prim. Sušnik in Chase-Sardi 1995: 277–78; Melià, Miraglia in Münzel 1973: 42–4).

25 Pismo/poročilo dr. Sušnik o poti v tabor Arroyo Morotí predsedniku fundacije La Piedad, prof. dr. Juanu Bogginu. 15. november 1960. Mapa: Študijske odprave Etnografskega muzeja dr. Andrés Barbero. Arhiv MEAB.

Publikacije, ki so nastale na podlagi teh potovanj, so različne. Prva je bila *Gvajakijske študije. 1. del. Glosar* (Sušnik 1960).²⁶ Napisala je splošni uvod z razlago, kako je delala z informatorji Ače iz Tavajja in Enramadite:

... na ta način je bil sestavljen pričujoči Glosar (*Fraseario*), ki ima značaj preliminarne dela. Takšen Glosar ima v danih okoliščinah nekaj negativnih vidikov, gre za retrospektivni pregled skupnostne realnosti, kajti informatorji niso več v svojem okolju, kar pomeni, da se »gvajakijski govorec« prelevi v »tolmača« svojega »prejšnjega življenja«, »življenja nas, Ačejcev« (Sušnik 1960).

Rezultate raziskav, ki so potekale med Ačejci v Arroyo Morotí, je objavila še v delih *Gvajakijske študije, 2. del: Slovnica in besedišče* (Sušnik 1961) in *Gvajakijske študije: Fonetični in tematski sistem* in kot *Besedišče Ače* ter kot *Besedišče Ače-Gvajaki. Nadaljevanje. 3. del (črke K–T)* (Sušnik 1974). V uvodu prvega pravi:

Slučajnostne razlike, ko pričujočo študijo primerjamo z *Glosarjem* (*Fraseario*), temeljijo na vzrokih in okoliščinah, omenjenih že v uvodu *Glosarja* (na podlagi govorov manjšega števila prilagojenih Gvajakijcev). Bolj kompaktna skupina (35 Ače-Katu), ki živi v skupnosti, in manjši vpliv novega okolja na prisleke sta omogočila bolj homogeno in torej bolj poglobljeno raziskavo (Sušnik 1961).

Katalog predmetov, pridobljenih pri Gvajakijcih in Čiripajcih (Sušnik 1962a), je natančen popis etnografskih predmetov, pridobljenih med Ačejci, njihove rabe in njihovih oblik. Poleg tega so naštetih posnetki in fotografije, ki jih je naredila med potovanjem. *Vodič po Etnografskem muzeju Andrés Barbero: Paragvajska etnografija* (Sušnik 1968/1969) opisuje pridobljene predmete na teh študijskih potovanjih. V zbirki *Prvotna ljudstva Paragvaja: materialna kultura* (Sušnik 1982); *Življenjski cikel in družbena struktura* (Sušnik 1983) in *Pristop k verovanjem staroselcev* (Sušnik 1984/1985) je uporabila etnografske podatke, pridobljene na potovanjih med Ačejci.

ZAKLJUČEK

Obe študijski odpravi pričata o tem, da je Branislava Sušnik za svoja potovanja do potankosti načrtovala vsako podrobnost. Njen namen je bil

26 Zapisniki in letni proračuni fundacije La Piedad. 1957–1981. Fundacija La Piedad. Poročilo za leto 1961. Predsednik prof. dr. Juan Boggino. Februar 1962. Arhiv MEAB.

preučiti mnogotere vidike v življenju staroselskih ljudstev. Gre za pionirska dela v paragvajski antropologiji. Več kot 60 let je minilo od teh znanstvenih odprav v oddaljene kraje, kamor se je sama podala ženska, ki sta jo gnala prizadevanje in skrb za znanost. Zavedala se je, da je to zadnja priložnost za pridobitev podatkov, kot trdi dr. Juan Boggino, »o staroselskem Paragvaju in ta priložnost na srečo sovpada s prisotnostjo v naših krajih izredne raziskovalke, profesorice Branke Sušnik«. ²⁷

Kot dopolnitev k sintezi terenskega dela med ljudstvi Čiripa in Ače povzemava njene besede iz intervjuja, v katerem se je z rojakom dr. Tinetom Debeljakom pogovarjala o bivanju med staroselci:

Pridobiti zaupanje šamanov ni enostavno, med zadnjim terenskim delom sem se npr. morala pridružiti šamanovemu postu in sem bila dva dni brez hrane in vode, nato pa sem poskusila njegovo narkotično pijačo. Šlo je za preizkus, ali imam resne namene. Kasneje, ko so mi šamani razlagali obred ptice človeka, sem jim težko sledila, saj mi je brnelo v glavi. Še bolj naporen je bil obred poimenovanja novorojenih otrok. Šaman mora s pomočjo magičnega obreda uganiti, katera od duš umrlih prednikov se je naselila v novorojenčku. Tega obreda sem se lahko udeležila šele potem, ko so mi vsilili tudi novo ime. Ime, ki so mi ga dali, v gvaranskem jeziku pomeni Roža boga Tupá. Ne glede na to, ali verjamem v te stvari ali ne, je bila slovesnost zelo čustvena. Ko spoznaš njihova verovanja, ko živiš nekaj časa z njimi in čutiš, kako šamani resno iščejo »mojo novo dušo med mrtvimi Gvaranijci«, se raziskovalec zave krvne vezi, ki ga povezuje v prijateljstvu s plemenom, ki tujcu podari celo dušo enega svojih prednikov (Debeljak 1958).

LITERATURA IN VIRI

Archivo del Museo Etnográfico Dr. Andrés Barbero (MEAB) (Arhiv Etnografskega muzeja dr. Andrés Barbero), Asunción, Paragvaj.

Debeljak, Tine 1958 'Srečanje z raziskovalko indijanskih plemen dr. Branko Sušnikovo.' *Meddobje* 4 (4): 319–323.

Decoud Larrosa, Reinaldo 2000 *Ava Guaraní Ayvu: Narraciones de los Ava Guaraní de los Departamentos de Ka'aguasu y Alto Paraná. Volumen 2 de Ava Guaraní Ayvu. Proyecto Kwatiañé*. Asunción: Universidad Evangélica del Paraguay.

Melià, Bartomeu, Luigi Miraglia, Mark in Christine Münzel 1973 *La agonía de los Aché-Guayakís: Historia y cantos*. Asunción: Centro de Estudios Antropológicos, Universidad Católica »Nuestra Señora de la Asunción«.

27 Zapisniki in letni proračuni fundacije La Piedad. 1957–1981. Fundacija La Piedad. Poročilo za leto 1961. Predsednik prof. dr. Juan Boggino. Februar 1962. Arhiv MEAB.

- Sušnik, Branislava 1957 'Plan de la Misión de Estudio al Alto Paraná (Área Guaraní-Paranense).' 9. 12. 1957. Asunción: Arhiv MEAB.
- Sušnik, Branislava 1959 'Informe sobre las Actividades del Museo (1956–1958).' *Boletín de la Sociedad Científica del Paraguay y del Museo Etnográfico*, zvezek III, Misc. I. Asunción: SCP in MEAB.
- Sušnik, Branislava 1960 'Estudios Guayaki. Parte 1ª. Fraseario.' *Boletín de la Sociedad Científica del Paraguay y del Museo Etnográfico* 4 (5): 1–158.
- Sušnik, Branislava 1961 'Estudios Guayaki. Parte 2ª. Gramática y Vocabulario 'A-J'.' *Boletín de la Sociedad Científica del Paraguay y del Museo Etnográfico* 5 (6): 1–217.
- Sušnik, Branislava 1962a 'Catálogo de los objetos recogidos entre los Guayakíes y los Chiripas.' *Boletín de la Sociedad Científica del Paraguay y del Museo Etnográfico* 4 (3): 69–104.
- Sušnik, Branislava 1962b *Manuales del Museo Etnográfico II: Apuntes de Etnografía paraguaya Parte 1ª*. Asunción: MEAB.
- Sušnik, Branislava 1968/1969 *Guía del Museo Etnográfico Andrés Barbero. Etnografía Paraguaya*, 1. izdaja (11. ponatis 1989). Asunción: MEAB.
- Sušnik, Branislava 1974 'Estudios Guayakí. Sistema Fonético y Temático y Vocabulario Ače, y Vocabulario Ače - Guayakí. Continuación. Parte 3ra. (Letras K - T).' *Boletín de la Sociedad Científica del Paraguay y del Museo Etnográfico* 6 (3).
- Sušnik, Branislava 1982 *Los Indios del Paraguay IV: Cultura Material*. Asunción: MEAB.
- Sušnik, Branislava 1983 *Los Indios del Paraguay V: Ciclo vital y estructura social*. Asunción: MEAB.
- Sušnik, Branislava 1984–1985 *Los Indios del Paraguay VI: Aproximación a las creencias de los indígenas*. Asunción: MEAB.
- Sušnik, Branislava y Miguel Chase-Sardi 1995 *Los indios del Paraguay*. Madrid, Mapfre.
- Universidad Evangélica del Paraguay 2000 'Ava Guaraní Ayyu: Narraciones de los Ava Guaraní de los departamentos de Ka'aguasu y Alto Paraná.' Tomo 1. Proyecto kuatiañe'ẽ. Asunción: Universidad Evangélica del Paraguay.

POVZETEK

Med letoma 1957 in 1960 je dr. Branislava Sušnik kot direktorica Etnografskega muzeja dr. Andrés Barbero v Asunciónu organizirala in izvedla več terenskih odprav med Čiripa Gvaranijce (Ava-Gvaranijce) in Ače-Gvajakijce. Med prvim potovanjem v dveh etapah leta 1958 je pridobila predmete materialne, obredne in šamanske kulture, 600 fotografij Ava-Gvaranijcev in posnetke mitov. Zapisov s terenskega dela te raziskave je malo, o Ava-Gvaranijcih je objavljen samo kratek popis pridobljenega materiala v *Vodiču po muzeju (Guía del Museo)*. Leta 1960 je Branislava Sušnik izvedla pripravljalno terensko delo med Ačejci, ki so se šele pred kratkim priselili iz gozdov. To so bili posamezni moški, ujetniki ali najemniški delavci na posestvih na območju Guairá. Kasneje je med njimi izvedla tudi etnolingvistično raziskavo. Novembra 1960 je natančno opisala svojo pot v eno izmed vasi Ačejevcev v kraju Arroyo Morotí, kjer je zbrala predmete, naredila veliko fotografij in posnetkov ter dopolnila besedišče in analizo jezika ače. Terensko delo ženske raziskovalke med paragvajskimi staroselskimi ljudstvi je bilo pionirsko, tako v Chacu kot v Vzhodni

regiji, in to v zelo težkih časih v zgodovini paragvajske antropologije. Izčrpen pregled njenih načrtov in programov priča o njenih težavah, o organizaciji in rezultatih, čeprav ostajajo odprta vprašanja glede tega, kaj je bilo objavljeno o Ava-Gvaranijcih. Namen tega prispevka je prikazati organizacijo in izvedbo teh terenskih odprav.

Ključne besede: antropologija Paragvaja, Ava-Gvarani, Ače, Branislava Sušnik

ABSTRACT: DR. BRANISLAVA SUŠNIK'S FIELD EXPEDITIONS TO THE PEOPLES OF CHIRIPÁ-GUARANÍ (AVÁ-GUARANÍ) AND ACHÉ-GUAYAKÍ (ACHÉ) IN THE EASTERN REGION OF PARAGUAY (1958–60)

Between 1957 and 1960 Branislava Sušnik, the director of the Ethnographic Museum Dr. Andrés Barbero in Asunción, organized and conducted several field trips among the Chiripá-Guaraní (Avá-Guaraní) and the Aché-Guayakí (Aché). The expedition to the first group was done in two phases during 1958, when she collected material objects, shamanic ceremonial items, 600 pictures from the Avá-Guaraní and recordings of myths. The notes she left from this field research are few and they are not traceable among her multiple papers; only a short description of the material culture of the Ava Guarani was printed in the publication *Guía del Museo*. In the 1960s, she conducted preliminary research among the Aché who were recently contacted at the time, some were captive individuals, while others were already working in ranches in the region of Guairá. Later she did an ethnolinguistic study among them. In November 1960, she described her last trip to an Ache camp in Arroyo Morotí where she collected multiple objects, photo-documents and recordings. She also completed a vocabulary and linguistic analysis of the Ache language. As a woman, she was a pioneer conducting field research among the indigenous peoples of Paraguay in the eastern and western regions of the country during difficult times in the history of Paraguay's anthropological endeavors. A comprehensive revision of her plans and programs reveal her challenges, organization and results; although questions remain about her unpublished work on the Ava Guarani. This article shows her organization and how her field trips were conducted.

Key words: Anthropology on Paraguay, Avá Guarani, Aché, Branislava Sušnik

RESUMEN: LOS VIAJES DE CAMPO DE LA DRA. BRANISLAVA SUŠNIK ENTRE LOS CHIRIPÁ-GUARANÍ (AVÁ-GUARANÍ) Y A LOS ACHÉ-GUAYAKÍ (ACHÉ) DE LA REGIÓN ORIENTAL DEL PARAGUAY (1958–1960)

Entre 1957 y 1960 la Dra. Branislava Sušnik, directora del Museo Etnográfico Dr. Andrés Barbero de Asunción, organizó y realizó varios viajes de campo entre los chiripá-guaraní (avá-guaraní) y los aché-guayakí (aché). El primer viaje tuvo dos etapas, durante el año 1958. En la expedición recogió objetos de la cultura material, chamánicos ceremoniales, 600 fotos de los avá-guaraní y grabaciones de los mitos. Los apuntes o trabajos de campo de esta investigación son pocos, no se encuentran entre sus múltiples papeles, y solo se ha publicado sobre los avá-guaraní una reseña del material recolectado en la Guía del Museo. En el año 1960 hizo un trabajo preliminar entre los aché, recién salidos del monte, entre algunos hombres cautivos o trabajadores de establecimientos de la zona del Guairá. Luego realizó un estudio etnolingüístico de los mismos. En noviembre de 1960 detalló su último viaje a un campamento aché en Arroyo Morotí, donde recogió gran cantidad de objetos, material foto documental, grabaciones y completó el vocabulario y análisis de la lengua aché. Los trabajos de campo de una mujer entre los pueblos indígenas del Paraguay

fueron pioneros, tanto en el Chaco como en la Región Oriental, en tiempos muy difíciles de la historia de la antropología en el Paraguay. Una revisión exhaustiva de sus planes y programas nos muestran sus dificultades y su organización y resultados, aunque quedan incógnitas en cuanto a lo publicado sobre los avá-guaraní. Este trabajo pretende mostrar la organización y realización de estos viajes de campo.

Palabras clave: antropología del Paraguay, avá-guaraní, aché, viajes de campo, Branislava Sušnik

O AVTORICAH

Adelina Pusineri je direktorica Etnografskega muzeja dr. Andrés Barbero v Asunciónu, Paragvaj. Je diplomirana zgodovinarica. Objavila je številne članke o socialni zgodovini in antropologiji Paragvaja.

Elektronski naslov: rosapusi@hotmail.com

Mag. Raquel Zalazar je namestnica direktorice Etnografskega muzeja Andrés Barbero v Asunciónu, Paragvaj. Opravila je magistrski študij iz socialne antropologije, diplomirala pa iz zgodovine. Je predavateljica na študijskem programu zgodovine na Filozofski fakulteti Nacionalne univerze v Asunciónu. Objavila je več člankov o socialni zgodovini in antropologiji Paragvaja.

Elektronski naslov: rechauri@hotmail.com